

Táj és talaj

Oravecz Imre: Kedves John. Levelek Kaliforniába

Budapest, 2020, Magvető Kiadó

„Minek ez a furcsa, zavaros és rövid átmenet nemlét és nemlét között? Minek a szenvedés, az öröm, a vágy, a remény, a jószág, a szépség és a szeretet? Minek minden, ha semmivé lesz? Miért fáj az eliramlott vagy elrontott élet? A magunké, a másé? Hol van, ami volt, ami soha nem lesz többé? Mire való ez az egész, ha olyan nyomtalanul eltűnik minden, mintha nem is lett volna?” – ezek banális és ezért megválaszolhatatlan kérdések. Szükséges-e egyáltalán, hogy direkt kimondva is elhangozzanak, mikor az egész életmű szavatol azért, hogy írójuk, Oravecz Imre komolyan és részletesen megválaszolta és – az olvasók örömeire – mind a mai napig válaszolja? 1995-ben, amikor a *Kedves John. Levelek Kaliforniába* című prózakötet megjelent, szerzője, az ismert és elismert költő már tudta és használta legfontosabb témáit. Még nem készült el a nagyszabású trilógia, *A rög gyermekei* regényfolyam, de már sajátja az a fajta realizmus, amiben „nincs minden eseménynek vagy kalandnak tanulsága, messzire kisugárzó értelme, sorsfordító jelentése vagy jelentősége” (ahogy ezt Kulcsár-Szabó Zoltán írja a fenti regényekről), de (illetve éppen ezért is) kell mindent, amit lehet rögzíteni, adatolni, szóvá tenni. Ugyanakkor az is igaz, amit szintén az idézett elemzésben olvashatunk, hogy szinte minden „kiszámíthatóan következik be... vagy legalábbis felmutatja a kiszámíthatóság attribútumát. Nem arról van szó, hogy... ne ütköznének bele jelentős számú véletlen, megjósolhatatlan, sorsfordító eseménybe, bal- vagy tűzesetbe, a természet szeszélyeibe, a történelem beavatkozásába és hasonlóba, de maga a regény a szerkeze-

tében is kicsit szkeptikusnak mutatkozik a kitérők, megszakítások, fordulatok jelentőségét illetően.” Tökéletesen ráolvashatók ezek a sorok a most újra kiadott naplórégényre, erre az 1987 és 1995 között keletkezett és akkor darabjaiban is megjelent nem fikciós Oravecz-szövegre. Mindez nem azt jelenti, hogy minden szükségképpen alakult úgy, ahogy alakult, nincs ilyesfajta végzetesség, ám az események láncolatának megértése és megélése egyidejűleg rettenetesen nehéz és ezzel együtt még teljesen lehetetlen is. Aki ezzel próbálkozik, az mindenképpen belebukik. Ha költőként teszi mindezt, abból a bukásból vers lesz, szöveg, kötet. Vagy álnapló, mint a *Kedves John*. Egy korszak, és benne egy ember hiteles, személyes, követhető története.

Oravecz személyes – mindenki személyes és mindenki másképp, de ez az Oravecz-féle abból a szempontból különleges, hogy itt most nem számolódik fel a szerző, ahogy felszámolódik sok más szövegben. Beazonosítható szereplőkkel dolgozik, még ha maga a címadás, ahogy az előszóban meg is magyarázza, nagyon is általános. (Az úgynevezett „Kedves John-levél” kifejezést az amerikai kultúrában a nők által írt szakítólevelekre használják.) Az episztola mint irodalmi forma nemcsak ahhoz szükséges, hogy valamiféleképpen egyben tartsa a szövegeket, Oravecz saját élettörténete mint keret mellett, de arról is tanúskodik, hogy kell a szerzőnek beszélgetőtárs, aki hallgat és reflektál, akinek érdemes szóvá tenni, elmagyarázni, megvilágítani ezt vagy azt, akitől figyelmet lehet kapni, akire tekintettel lehet lenni. Ha már annyi minden van figyelmen kívül

hagyva, és annyi mindenki hagyja figyelmen kívül az embert. A távoli barát, ahogy Mikes Kelemen fikciós leveleinek fikciós Édes Néném-je vagy a kétszáz évvel későbbi Cseh-Bereményi *Levél nővéremnek* Irénje azzal segít, hogy nem segíthet, nem avatkozhat közbe, de (elképzelt) jelenléte mégis mankó. Éppen ezért nem áll a napló kifejezés a kötetre, mert kezdettől fogva nyilvánosságra szánt szövegek ezek, sőt mi több, bizonyos részei, különösen a rendszerváltás politikai társadalmi eseményeinek taglalása, értékelése kifejezetten publicisztikák.

Oravecz maga azt írja, hogy „közvetlen, áttétel-nélküli, személyhez szóló” a kötet. Őszintesége az itt-ott tetten érhető modorosságaival együtt is üdítő. Nincs, nem is lehet mindenben igaza, mégis, mikor általánosan rákérdez valamire, miközben a sajátját kérdezi, úgy érzem: helyettem kérdez. A hazát faggatja, a (nem kisebb szó az előzőnél) szülőföldet faggatja, a közállapotokat vizsgálja, a személyes viszonyában bekövetkezett változásokat próbálja elemezni, megérteni vagy legalább elviselhetővé szublimálni. Ha az Oravecz-genomot keressük, a föld kifejezésben találunk rá. Akár a már soha vissza nem térő, általa is ősinek nevezett paraszti világról beszél, a föld köré szerveződő életet meséli el úgy, hogy a föld szimbólummá nő a szövegekben: a föld, mint táptalaj, amibe gyökerezni lehet, a föld mint rögök összessége. Amikor a *Kedves John* epizódjaiban élénk tárja személyes életének mozgásait, országok, sőt, kontinensek közötti vándorlásait, a tájak (emberek-kultúrák) közötti ingázását (mely ingázásokban mindig és mindenhol ott a vágy a megtelepedésre), a földről beszél. Földcsuszamlásokról és a mélyben működő tektonikai mozgásokról: amikor talajt veszít emberileg, vagy nem is talál szakmailag (ragyogó szöveg a József Attila-díjat 1989-ben visszautasító levél, ami *Díj* címmel szerepel a kötetben), amikor újra és újra próbálja, mert kell kezdenie az életét. „Eddig háromszor mentem el úgy a hazámból, hogy

nem jövök vissza. De mindháromszor visszaoldalogtam. Kétszer azért, mert inamba szállt a bátorságom, egyszer, utoljára meg azért, mert közbeszólt a történelem, és kihúzta alólam a talajt azzal, hogy váratlanul megszüntette az okokat, amiért világgá mentem, vagy legalábbis azok többségét.”

A kötet egészen végighúzódik, nem is annyira titkos vezérfonal, fiával, M-mel való kapcsolatának története, a magánéleti viharok és benne egy apa bűnei, hibái, mulasztásai, tévesztései és a megszakadó szülő-gyerek kapcsolat miatti fájdalom, ami a legerősebben és szinte helyreállíthatatlanul húzza ki a talajt a lába alól. A bőséges kortörténeti információk ellenére nem lehet csak költői tudósítások gyűjteményeként olvasni ezt a kötetet, mert ez a kötet: regény. Egy apa(fia)regény. Kérdései csak látszólag nyelvi kérdések: „hogyan építsem én a fiamban tovább azt, aminek az alapjait picit korábban megvettem? Hogyan hassak ösztönzőleg az anyanyelvi fejlődésére? Hogyan gazdagítsam a szókincsét? Hogyan serkentsem a mondatalkotását? Hogyan csiszoljam stílusérzékét?” És így folytatja: „Hogyan adjam át neki a szüleimtől, az ő nagyszüleitől kapott nyelvi örökséget? Hogyan mutassak jó példát szabatoságra, egyszerűsége, világosságra és érzékletességre? Hogyan szoktassam rá, hogy ne csak beszéljen, de mondjon is valamit?” A szövegrész lezárása is messze túlmutat a nyelvi kérdéseken, a tájon túl a talajra: „Hogyan fog emlékezni a szavam járására, ha már nem leszek? Hogyan melengeti meg szívét ennek vagy annak a kedvenc fordulatomnak az emléke? Hogyan lesz ő nyelvi kapocs köztem és az unokám közt, ha lesznek unokáim? Hogyan olvassam fel neki verseimet? Hogyan fogja megítélni a költészetemet? És érdekl-e majd egyáltalán, amit csinálok? Vagy lesz-e igénye bármire, ami magyarul íródott?” (*Angol nap*).

Oravecz sokat kesereg, és ez a kesergés több is, kevesebb is egy ember panaszánál. A személyesből kibomlik valami álta-

lános. Anyja halálával kapcsolatban írja: „meghalt anyám, idén, hetvenegy éves korában. Falusi parasztasszony volt, úgynevezett egyszerű ember. Úgynevezett, mert nincsen egyszerű ember. Csak ember van, és e fajnak minden példánya halhatatlanul bonyolult.” Ez a bonyolultság és a bonyolultság tudottsága ellenére is megfejteni akarás teszi költőivé sok helyen a szöveget, és tartja végig irodalmi-nyelvi magasban ezeket a prózadarabokat. Más helyen gyerekkori önmagát idézve próbál helyére tenni egy sorsot, épp annak a nagyapának a sorsát, aki a családi narratíva szerint nem volt jó ember. „És attól fogva a nagyapám mindig velem volt. Nagyapa, apa, báty, barát, tanító, rokon egy személyben, mikor minék voltam éppen híján. Mindig bizton lehetett rá számítani. Vagy inkább én voltam vele. Mit vele voltam! Egyenesen ő voltam. Én éltem Windsorban. De nem hónapos szobában, mint hírllett. És részeges sem voltam, sem elhanyagolt, sem számkivetett. Még a régi

házban laktam, amelyet a feleségemmel, vagyis a nagyanyámmal béreltünk.”

Ez a „oravecki bonyolult” áll előttünk – másképp, mint a nagyívű 1972. szeptemberben és másképpen, mint a Szajlátkban, mégis azonos. „Hát nem különös, még mindig nem hagynak nyugodni a részletek, tovább élnek bennem, tőlem szinte függetlenül, és kényszerítenek, hogy foglalkozzam velük, kínoznak, gyötörnek a hogyanok és a miértetek, még most is, amikor a részletek összegén, az egészen már túl vagyok.” Azóta tudható, hogy – a magyar irodalom nagy-nagy szerencséjére – a szerző még egyáltalán nem volt túl mindenben, és így van ez ma is. A Magvető Kiadó elismerésre méltó vállalkozásának köszönhetően 2015-ben elindult Oravecki életműkiadás eddig megjelent és még következő darabjai mellett már új, készülő (próza)kötetről is érkeznek hírek. A monumentális életmű még korántsem monumentum, és ez maradjon is így, ameddig csak lehet.

Nagygéci Kovács József



NAGYGÉCI KOVÁCS JÓZSEF (1977) kritikus, Erdőkertesen él.